

YAŞLI İSTİSMARI VE İHMALİ

- Yaşlı istismarı konusu ilk kez 1970'li yıllarda Amerikan toplumunun dikkatini çekmiştir. 1978 yılında aile içi şiddet konusu kapsamında ulusal düzeyde tartışılmaya başlanmış ve 1979 yılında özel yaşlı istismarı yasası oluşturulmuştur.

İstismar Nedir?

- Güven beklenen bir ilişkide daha yaşlı kişiye zarar ve sıkıntı yaratan, tek ya da ardışık uygunsuz hareketler
- Kişiye fizikî, hissî veya psikolojik yönden zarar vererek acı çektirmek
- Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre yaşlı istismarı 'yaşlı insanlara karşı herhangi bir güven ilişkisi içerisinde sıkıntı ve zarara sebep olabilecek, bir kez veya tekrarlanan hareket veya davranış eksikliği'

1996 yılında yürütülen ABD'deki bir araştırmaya göre;

- 60 yaşın üzerinde 551,011 kişinin istismar ya da ihmal deneyimlediği,
- 80 yaş ve üzerindeki yaşlıların 2-3 kat daha fazla istismara ve ihmale uğradığı,
- istismarın ve ihmalin sorumlularının %90'ının aile üyeleri olduğu ve bunların 2/3'sinin ise yaşlı bireyin yetişkin çocuğu ya da eşi olduğu saptanmıştır
- Her yıl 2 milyon Amerikan vatandaşı yaşlının fiziksel, psikolojik ya da diğer istismar tiplerine ya da ihmale uğradığı belirtilmektedir
- ABD'nde (1979-1994) yaşlılara karşı işlenen suçların %60,0'ünün ihmal, %15,0'ünün fiziksel istismar olduğu belirtilmektedir

Türkiye'de durum ne?

- Artan'ın, İstanbul ilinde huzurevine girmek üzere müracaat eden 113 yaşlı ve yakınları ile yaptığı "Aile İçi Fiziksel Yaşlı İstismarı" konulu araştırmasında; huzurevine müracaat eden yaşlıların %25,6'sının fiziksel istismara maruz kaldığı, bunların çoğunluğunun tokat atma ve şiddetli dövülme şeklinde olduğu ve yaşlıların bu durum karşısında yalnızlık, üzüntü, çaresizlik ve nefret duydukları belirtilmektedir.
- Yine Artan'ın çalışmasında yaşlı yakınlarının yaşlıya yakınlık dereceleri incelendiğinde tamamına yakının çok yakın akraba olduğu, yaşlı yakınlarının %86,7'sinin yaşlılardan rahatsızlık duyduğu ve bunun temel nedeni olarak yaşlının her işe karışması gösterilmektedir.
- Ayrıca istismarın suç olması, toplumdandırılma ve problemin aile içinde tutulmak istenmesi gibi nedenlerle yaşlı istismarı gizli kalmaktadır.
- Keskinogulları ve arkadaşlarının İzmir ili İnönü Sağlık Ocağı Bölgesinde 65 yaş ve üzeri 204 bireyi içeren fiziksel, finansal örselenme ve ihmal konulu çalışmalarında; yaşlıların 3'ünün (%1,5) fiziksel, 5'inin (%2,5) finansal örselenme ile karşılaştığı, 7'sinde (%3,5) kesin ihmal bulgusu olduğu, 58'inde (%28,9) olası ihmal bulgusu olduğu saptanmıştır.

- Yaşlı bireyin istismar ve ihmale uğraması yaşamını tehdit eden sonuçlara neden olabilir. İstismara uğrayan yaşlı bireylerin, kronik hastalıklar gibi yaşamı tehdit eden hastalığı olan ve istismara uğramayan yaşlı bireylerden daha erken öldüklerini gösteren araştırma sonuçları da bu kanıyı desteklemektedir

Yaşlı istismarı çeşitleri

- **Fiziksel istismar:** Vurmak, tokatlamak, yakmak, ittirmek, bağlamak ya da fazla ya da yanlış ilaç vermek
- **Psikolojik istismar:** Bağırarak, hakaret etmek, korkutmak, suçlamak, gözardı etmek ya da aşağılamak, fiziksel ya da mental durumu gerektirmemesine rağmen huzurevine koymak ile tehdit etmek
- **Ekonomik istismar:** Yasadışı ya da izinsiz kişinin malının, parasının, banka/emeklilik hesabının ya da diğer değerli varlıklarının kullanımı (miras değiştirerek istismar eden kişinin kendini eklemesi dahil). Sıklıkla hile yolu ile vekaletname alma, para ve malları kullanmak ya da kendi evinden çıkartılma...
- **Cinsel istismar:** Kendi rızası olmadan herhangi bir cinsel etkinliğe zorlamak.
- **Hak istismarı:** Mahkemece zihni yetersizlik gösterilmeyen yaşlı kişilerin sivil ve hukuki haklarını yadsımak.

Fiziksel istismarın göstergeleri

- Sıklıkla görülen ve nedeni açıklanamayan yaralanmalar (çürük, kırık kol, değnek ya da kamçı izi, kesik ve sıkıştırma izleri),
- Farklı yerlerden tıbbi yardım arama davranışına eşlik eden yaralanmalar,
- Yaralanmalar için tıbbi tedavi isteme konusunda çekingenlik ve oryantasyon bozukluğu,
- Sersemlik gibi belirtilerin varlığını inkar etme (ilaçların kötüye kullanımı görülebilir),
- Bakım veren kişinin veya aile üyesinin varlığı durumunda korku ve tedirginlik duymadır.

Psiko-sosyal istismarın göstergeleri;

- Önemli konularda verilecek kararlarda yaşlının dışarıda bırakılması,
- Yaşlı bireye yönelik olarak duygusal sıcaklığın olmaması,
- Toplumsal yalıtım - fiziksel ya da duygusal olarak,
- Sözel saldırı (bağırma, küçük düşürme, aşağılama,
- Kişisel güçsüzlük ve bunama,

- Yaşlının kişiliğinde ve davranışlarında açıklanmayan değişimin oluşması,
- Gözlüğünün kırılmış olması, olarak karşımıza çıkmaktadır.

Psiko-sosyal istismarın bir alt unsur olarak düşünebileceğimiz psikolojik-duygusal istismarın göstergeleri

- Çaresizlik,
- Açıkça konuşmada kararsızlık, duraksama,
- İnanılmaz öyküler,
- Bilinç bulanıklığı veya uyum bozukluğu,
- Öfke,
- Korku
- Çekingenlik,
- Depresyon,
- İnkâr (ret),
- Sıkıntı

Ekonomik/maddi istismarın göstergeleri;

- Yaşlıdan uygun izin almaksızın parasını alma,
- Faturalarını ve harcamalarını sürekli olarak ödememe,
- Yaşlının gelirin'e uygun' olmayan bir yaşam standardı,
- Yaşlıya ait malların aniden satılması,
- Yaşlının vasiyetinin yeni yararlanıcılar adına aniden değiştirilmesi,
- Ev için yapılan harcamalarda yaşlının payının çok yüksek olması.

Her toplumda, her kültürde ve her ekonomik düzeyde görülebilen istismar sadece aile içinde ya da genel nüfusta değil, sağlık ve sosyal hizmetlerin verildiği kurumlarda da görülen fiziksel ve psikolojik olarak yaşlıya zarar verme ve ondan faydalanma şeklinde kendini gösteren ciddi toplumsal bir sorundur

Yaşlı İhmal Nedir?

- Yaşlı ihmal, kişiyi, yiyecek, giyecek, ısınma gibi temel gereksinimlerinden mahrum etmek olarak tanımlanabilir.
- Yaşlı ihmalinin varlığını gösteren durumlar;
- Yaşlının bedensel temizliği ya da giyinmesine yardım etmede yetersizlik,
- Yaşlının bedensel ve ruhsal sağlık gereksinimlerini sağlamada yetersizlik (yaşlının tedaviyi reddettiği durumları içermez),
- Yaşlının sağlığını ve güvenliğini tehdit eden zararlardan korumada yetersizlik,
- Yaşlının bakımına gerekli dikkat ve özen göstermesinde yetersizlik (Kendi Kendini İhmal)

Yaşlı ihmali gösteren belirtiler

- Yatak yaraları, kötü beslenme ve aşırı zayıflama, kilo kaybı ve gözlerde çökme, dehidratasyon, bireysel hijyenin kötü olması, yatak ya da elbiselerin kirli olması, tedavi edilmeyen mental ya da fiziksel rahatsızlıklar, görünen yaralarını inkar etme ya da fazla açıklama yapma, ilacını almama

İhmal ve istismar yapanlar 3 temel grupta incelenir.

- Ailesel ihmal
- Kurumsal ihmal
- Kendi kendini ihmal

Yaşlı İstismarı ve İhmalinin Nedenleri

- Yaşlı nüfusun hızla artması,
- Sosyal güvenlik ve destek sistemlerinin yetersizliği,
- Kötüleşen ekonomik nedenler

Yaşlı istismar ve ihmali nedenleri;

- ailesel faktörler,
- kültürel faktörler,
- kurumsal faktörler,

- bakım verici ile ilgili faktörler,
- yaşlı bireyle ilgili faktörler

Ailesel faktörler;

- ailede şiddet öyküsü olması,
- bireye bakmakla ilgili bilgi ve beceri eksikliği,
- stres ya da sosyal izolasyon yaşama,
- yaşlı bireyle ortak yerde yaşamının ya da bireye bakmanın getirdiği ekonomik yük

Kültürel faktörler;

- yaşlı bireyin yaşlılığı algılayışı,
- toplumun yaşlılıkla ilgili inançları, değerleri
- yaşlıya gösterdiği saygı

Kurumsal faktörler;

- kurumlarda yaşayan yaşlıların güçsüz ve incinebilir olması,
- kurumda çalışan personelin düşük ücretli, yetersiz ve aşırı çalışıyor olabilmesi,
- kurum yöneticilerinin ve çalışanlarının istismar ve ihmal belirtilerine karşı duyarsızlıkları, değer ve görenekleri, yetiştirilme şekli ve eğitimleri

Bakım verici ile ilgili faktörler;

- bakım vericinin hasta olması,
- düşük benlik saygısı,
- düşünce ve davranışlarını kontrol edememe gibi kişilik problemlerinin olması,
- üstlendiği bakım rolünü benimsememesi ya da zorunlu yapması,
- bakım verdiği kişiyle anlaşamaması, öfke duyması
- ilaç, alkol gibi bağımlılığının olması,
- işsizlik, evlilik çatışması, parasal ve tıbbi konularda kişisel krizler yaşamaması,
- ekonomik olarak yaşlı bireye bağımlı olması

Yaşlı bireyle ilgili faktörler;

- yaşlı bireyin fiziksel ve zihinsel yetersizliğinin olması,
- kendini koruma ve kurtarma yeteneğinin olmaması,

- güçsüz ve başkalarına gereksinimlerini karşılamada bağımlı olması,
- alkol ya da ilaç bağımlılığının olması,
- sürekli düşme sorununun olması,
- İnkontinansının olması,
- şiddet içeren sözel davranışlarının olması

İhmal ve istismar açısından riskli gruplar

- güçsüz,
- mental bozukluğu ya da depresyonu olan,
- gereksinimlerini karşılamada başkalarına bağımlı olan yaşlı bireyler
- Yaşlı istismarı ve ihmali en önemli sorun problemin farkında olamamak ya da saptanmasındaki zorluklardır

Yaşlı İhmal ve İstismarının Önlenmesi

- Yaşlı istismarı ve ihmali önlemede sağlık profesyonellerinin farkındalığı, ihmal ve istismar belirtilerini tanıması ve risk gruplarını bilmesi
- Toplumun ve özellikle yaşlıya bakım veren sağlık personeli, aile üyelerinin yaşlılık ve sorunları, yaşlı istismarı ve ihmali konusunda bilgilendirilmesi ve bu konuda medyanın desteğinin alınması
- Yaşlıya sevgi ve saygı bilincinin kazandırılmasında ailelere ve eğitim kurumlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda ilköğretim, lise ve üniversiteleri kapsayan aktiviteler planlanmalıdır.
- Yaşlılık konusunda politikaların üretilmesi ve bu politikaların yaşama geçirmesi konusunda ilgili kurumların daha duyarlı davranması gerekmektedir.
- Özellikle istismar ve ihmal yönünden risk taşıyan yaşlı bireylere (Alzheimer, demans gibi mental sorunu olan hastalar gibi) bakım verenlerin sorumluluklarını yerine getirmede yaşadıkları bilgi ve beceri eksikliği, yaşadıkları korku, anksiyete, stres, davranış sorunları, baş etmede yetersizlik, iletişim kurma ve tedavi gibi konularda topluma yönelik eğitim, danışmanlık ve sosyal destek hizmetlerinin sağlanması son derece yararlıdır.
- Yaşlanma 2002 Uluslararası Eylem Planının; yaşlılara karşı her türlü istismar, ihmal ve şiddetin ortadan kaldırılması hedeflerine ilişkin ulusal eylemlerin saptanarak, yaşama geçirilmesiyle yaşlıların topluma kazandırılması gerçekleştirilebilir.

Ülkemizde yaşlı bakımıyla ilgili yürürlükte olan mevzuatın toplumun sosyo-kültürel yapısına uygun olarak güncelleştirilmesi gerekmektedir.

Yaşlılık politikalarının geliştirilmesinde temel felsefe üç amacı kapsamalıdır:

- Öncelikle yaşlıların parasal güvencesi teminat altına alınmalıdır.
- Yaşlıların topluma aktif katılımını sağlayacak olanaklara yer verilmelidir.
- Yaşlıların kendilerini geliştirmelerine, sağlıklı yaşlanmalarına ve sağlıklı yaşamlarına olanak sağlayacak hizmetler sunulmalı ve ortamlar yaratılmalıdır.